

שמעתא עמיקתא

גליון תפ"ח | פרשת שופטים | תשפ"א | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מותר להשקיע כספי מעשר לצורך חתונת ילדיו

א. הפרשת מעשר כספים ונתינתם לצורך מצוה. ב. לצורך גמ"ח. ג. לצורך בניו. ד. לצורך נשואיהם. ה. איסור בתאחר בגדי צדקה. ו. עושה תנאי. ז. דברי צדקה של זמננו. ח. בכספי מעשר. ט. לשמור כספי צדקה או מעשרות לנשואי בניו ובנותיו. י. להשקיע כספי צדקה. יא. כספי מעשר.

א. הפרשת מעשר כספים ונתינתם לצורך מצוה

איתא בתענית (טו) "עשר תעשר עשר בשביל שתתעשרי". וכתבו התוס' (שם ד"ה עשר) בשם הספרי אין לי אלא תבואת זרעך, פרקמטיא וכל שאר רווחים מנין ת"ל "את כלי". וכן נקטו הפוסקים ביו"ד סי' רמ"ט. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון קע"ז.

והנה **בשמעתא עמיקתא** גליון קצ"ג האבאו מחלוקת בענין הוצאת כספי מעשר לצורך מצוה, ומבאר שיש ג' שיטות בדבר [א'] דעת הבאר הגולה (יו"ד סי' רמ"ט) **והגר"א** (על הרמ"א שם) שמוציאים כספי מעשר לכל צורך מצוה שאינה חיוב (אבל אם היא מצוה חיובית אינה בא מהמעשר כדאיתא **בביצה** (טו). [ב'] דעת ה"ש"ז (סי' ק"א) **והש"ך** (סי' ק"א) דמוציאים כספי מעשר לצורכי מצוות (שאינן חיוב) היכן שבלאו הכי לא יקיים אותם. [ג'] דעת החת"ס (סי' ר"א) דאין להוציא מעשר כספים לצורכי מצוות אלא החת"ס לעשות כן (ויש סוברים שהיום סתם דעת בני"א כך היא). ו**באהבת חסד** (חיוב פ"ט אות ב) מצדד להחמיר כהחתי"ס.

ב. לצורך גמ"ח

אלא **באהבת חסד** (שם פ"ח אות א) נקט שניתן להפריש מעשר מן הקרן לעשות גמ"ח לעניים. וגם הוא יהיה מותר להלות לעצמו, כשיצטרך להם, אך בתנאי שכשיבוא מי שהשעה דחוקה לו ללות, יראה ללות מאחר וליתן לו כבדי שיעור מה שלוה בעצמו מאלו המעות, ויוצא בזה יד"ח מעשר, שגם זה נקרא בשם צדקה כמבואר **ברמב"ם** (מתני' פ"י הי"ד) **ובשו"ע** (יו"ד סי' רמט סעי' ו) שמכנים את החזקות ידי עני בהלוואה, בשם מצות צדקה, אבל **להרמב"ן** (מצוה טו) שלא מנה זה בשם צדקה רק הוא מצוה בפני"ע, אין לנו ראייה לומר שיקיים בזה מצות מעשר היכא שלכסוף יחזור המעות לו ולורשיו. ומי"מ אף להרמב"ן יש להקל לפי הש"ך הנ"ל דס"ל דאפילו לצורך מצוה מותר להוציא מעות מעשר, ומי"מ כיון שיש חולקים על הש"ך מהכיוון להחמיר אם לא התנה לזה בתחילת קבלתו על המצוה, ע"כ. ועיי"ש בהגה ד"ש לפקפק שלכסוף יחזור הקרן אליו ואל יורשיו, אבל אם מפריש המעות לשם גמ"ח דהיינו שהמעות לא יהיו בעצם שלו לכסוף יוצא ידי מעשר. ועי' עוד **בשבט הלוי** (חי"ט סי' ר"א אות ב) שפקס שמותר להפריש לגמ"ח שהוא הגדול שבצדקה. ודעת הגריש"א **זצ"ל** (אבני ישפה חיוב יו"ד סי' ט"ט) שאף אם לא התנה מתחילה אפשר לתת לצורך גמ"ח.

ג. לצורך בניו

ומבואר **באור זרוע** (צדקה סי' ב) ע"פ **הירושלמי** (פאה פ"ח מ"ו) דניתן לתת חצי מעשר (או אפי"ן שני חלקים) לקרובי וכמו כן, צדקה שהפריש עבור עניי העיר, אבל אם פירש שמפריש עבור קרובי או אפי"ן הפריש בסתמא יכול לתת כל צדקה זו לקרובי עניים. ו**התשב"ץ קטן** (סי' תה) כתב שאם נדר מעות לצדקה יכול ליתנם אפי"ן לקרובי. וכן המעשר כולו יכול ליתן לקרובי, ע"כ. ומשמע שמותר לתת כל המעשר וכספי צדקה לקרובי עניים. ו**המהר"ם מורטנובורג** (חי"ד דפוס פראג סי' עה) כתב דלפז מעשרותיו לבניו הגדולים שאינן חייב לטפל בהם מותר במקום שאין בעיר תקנה לתת לכיס של צדקה, ע"כ. והביאו **הש"ך** (יו"ד סי' רמט ס"ק ב).

והחכ"א (כלל קמ"ה אותיות ד - ה) כתב שהפוסק צדקה לעניי עולם אינו רשאי להחזיק לקרובי לבד, אבל רשאי להחזיק המחצה לקרובי ויש אומרים שני שלשים והשאר צריך לחלק לעניי אחרים, וכל זה בפוסק צדקה לבד, אבל אם פוסק צדקה עם בני העיר על דעת בני העיר נדר, ע"כ. ו**בצדקה ושבעה** (פ"ג הג"ה) הביא בשם החזו"א דלא קיי"ל כחיי"א בחכ"א אלא יתן מחצה לקרובי ועי' **באג"מ** (יו"ד ח"א סי' קמ"ד). ועי' עוד בשם **בשמעתא עמיקתא** גליון שצ"ג.

ועי' עוד **באהבת חסד** (שם שכתב ששליש יהיה מונח אצלו כדי לקיים בו מדת החסד ושני שלשים לצדקה כי עניין שצריך לתן להם במתנה מצוי יותר. וכן דעת הגריש"א **זצ"ל** (שם). ועי' **בשבט הלוי** (שם) שכתב שלא יתן יותר ממחצה לצורך גמ"ח.

ד. לצורך נשואיהם

והנה בראשונים הנ"ל מבואר שניתן לתת מעשרות וכספי צדקה לצורך קרובי אפי"ן בניו הגדולים. אלא שבמקום שרצונו לתת לצורך נשואי בניו אכתי יש לדון, דאם נימא שזה חובה על האב אסור לתת מעשרותיו לדבר שבחובה, ואם אינו אלא מצוה תלי בפלוגתת הפוסקים אם ניתן לתת מעשרותיו לצורך מצוה כמבואר לעיל אות א'.

נתן **בקידושין** (כ"ט) דכל מצות הבן המוטלת על האב אסורה ונשים פטורות. ופירשו **בגמ'** (שם 5-6) דהיינו להשיא אשה וכו', דכתיב קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים. ואמרו שם בשלמא בנו בידו, אלא בתו בידו היא, הכי קאמר להו, ניתן לה מידי ולבשייה ונכסייה כי היכי דקפצו עלה אינשי, ע"כ. וכן הביא **הסמ"ג** (נש"ה כח).

ועי' **ביפה ללב** (חי"ד סי' א אות ג) שכת' שהרמב"ם והתשו"ע השמיטו דין זה ותמה עליהם שלא יודע טעמם. ו**ברוח חיים** (אה"ע סי' א אות ג) שם **לב מבין** (חי"א הל' ת"ת אות ז) וכן **בבנין ציון** (סי' קכה) כתבו דבאמת **הרמב"ם** והתשו"ע השמיטו דין הנ"ל דהרי הוא נכלל במש"כ בהל' אסו"ב (פכ"א הכ"ה), דמצות חכמים שישא אדם ובנותיו סמוך לפרקן. ועי' **ברוח חיים** (שם) שכתב דבאמת אין זו אלא עצה טובה ותלוי ברצון האב, ועיי"ש. ו**בעמק שישאל** (בראשית שאילתא כא אות ב) כת' שזו מצוה מד"ס ואסמכוה לקרא. (והנה **בירושלמי** שם ה"ו) מבואר דאין זה אלא מצוה וקרא אסמכתא בעלמא. אבל בלשון הבבלי הנ"ל משמע שהוא חיוב).

ועי' עוד **ברוח חיים** (שם) בשם **הלב מבין** (שם) דחיוב האב להשיא הוא מממונו, וכבר כ"כ **הראב"ן** (שו"ת בסוף הספר ד"ה ועוד נשאלתי), והמצוה היא שיעסק בזווגו ויתן לו ממונו, כדאמרינן קחו לבניכם נשים וכמה אתה נותן לבנך, ע"כ.

ולענין בתו עי' **בשו"ע** (אה"ע סי' נח סי' א) ע"פ הגמ' **בקידושין** שם שכתב דצו חכמים שיתן אדם מנכסיו מעט לבתו כו', ואם היה עשיר, הרי זה ראוי ליתן לה כפי עשרו. ועי' **בלח"מ** (אישות רפ"כ) דמה שאמרו בקידושין דהוי מה"ית אינו אלא אסמכתא. ו**העמק שאלה** (שם) כת' שכן ע"כ ואלא עשה טובה, ועיי"ש דלא כופין עי"ז ואם כופין ע"כ דצדקה.

ולפי הנ"ל יוצא שלשהא את בניו ובנותיו הוי מצוה ולא חיוב, וגם אם כופים הוא משום צדקה, ואי"ל י"ל שמותר לתת עי"ז מכספי צדקה ומעשר. ו**המהר"ש"ם** (חי"א סי' לב ד"ה ומ"ש ר"מ"ה דבנותן) הוכיח כן **מהמרדכי** (ביב"ב סי' תט"ט) שכת' שהנדר בפני"ע יוכל ליתן לקרובו. ואם הוא עצמו העני, עדיף טפי ורשאי לעכב לעצמו. וכת' דודאי הדין כן **למהר"ט** (חי"א סי' פ"ה) דס"ל דבעשיר ואח"כ נעשה עני, מותר לו ליקח המעשר עני לעצמו. ומכ"ש בנדר לצדקה, ו**בפרט בנותן נדן לבנו כשאינו ידו משגת ליתן לו, דין בנו הגדול כשאר קרובי, ורשאי ליתן לו**, ע"כ. ו**בצדקה ומפסד** (פ"ו הג"ה די' כת' דאף אף היה חיוב על האב רשאי לתת מכספי מעשר, שהרי הוא בכלל מי שאין ידו משגת ופטור מן המעשר, וכמו כן מי משום מצות צדקה לעניים ואפשר שאף לגבי האב עצמו הוא כן. ומעתה יש לענין האם מותר להשקיע כספי צדקה או מעשר שברשותו כדי לשמור על הקרן והרווחים לצורך נשואי בניו או קרובי כשיגיעו לפרקן, ויש לדון בתרתי, א' מחמת שכספי הקרן אינם נמסרים לעני עד זמן ארוך ושמה יש לחוש משום בל תאחר. ב' דלמא יש לחוש להפסד ממון הקרן.

ה. איסור בל תאחר בגדי צדקה

עוני' **בר"ה** (ו) דאמר רבא שאם הפריש צדקה ולא נתן **עובר לאלתר** דהא קיימי עניים. והקשו **בתוס'** (ד"ה צדקות) מדתניא חיבי צדקות ומעשרות כיון **שעברו עליהם ג' רגלים** ועבר רבא בתאחר, ותירצו דגהיא בלכא עניים. ו**הרשב"א** (שם ד"ה צדקות) פירש דכי אמרינן דצדקה מיחייב עלה לאלתר בעשה הוא, אבל תבל תאחר בג' רגלים תליא מילתא עילתא אפי' היאכא עניים. ו**הרי"ן** (ד"ה וצדקה) כת' דצדקה שאינה הקדש אינה תלויה בג' רגלים אלא **לאלתר נמי מיחייב עליו דהא קיימי עניים**, ואם לא קיימי

עניים אף אחר ג' רגלים אינו עובר. וכהר"ן מבואר **ברמב"ם** (מת"ע פ"ח ה"א). וכן נקטו **התשו"ע** (יו"ד סי' רנ"ט סעי' ו) **והש"ך** (סי' ה). ועי' **בחזו"א** (יו"ד סי' קנ"ט ס"ק ה) שמתפק כשממתין לדבר מצוה או לדבר רשות האם יש בל תאחר (די"ל דדוקא ללא סיבה עובר).

פניני הלכה

הבדיל ללא יין האם בדיעבד יצא יד"ח

עובדא הוה במוצאי שבת קודש פרשת דברים שנה זו, דתשעה באב חל בא' בשבת, דאמר בעל לאשתו שתברך ברכת מאורי האש במוצאי שבת, והאשה טענה וברכה אף ברכת ההבדלה ללא כוס, ונסתפק אם צריכה למחרת לחזור ולהבדיל על הכוס, או שמא דביעבד מהני ברכת ההבדלה שאמרה ללא כוס. [ושאלתם מחמת שבמוצאי תשעה באב יחזור הבעל לביתו בשעה מאוחרת מאד, ולא יהיה בבית בזמן ההבדלה, ע"מ להוציאה בהבדלה].

א. **תנן** (ברכות ג:) מזכירין גבורות גשמים בתחית המתים ושאלה בברכת השנים והבדלה בחוץ הדעת. ואמרינן **בגמ'** שם אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות, בתחילה קבעוה (להבדלה) בתפלה, העשירו קבעוה על הכוס, העניו חזרו וקבעוה בתפלה, והם אמרו המבדיל בתפלה חוזר ומבדיל על הכוס. איתמר נמי רבה רוב יוסף דאמרי תרוייהו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס.

ומסקינן התם דהבדלה כקידוש, מה קידוש אע"ג דמקדש בצלותא מקדש אכסא, אף הבדלה נמי אע"ג דמבדיל בצלותא מבדיל אכסא.

ופסק **המחבר** (רצ"ו סי' ט) אין מבדילין על הפת, אבל על השכר מבדילין אם הוא חמר מדינה, והי"ה לשאר משקין חוץ מן המים. ושם בס"ג - אם אין לו יין ולא שכר או שאר משקין, י"א שמותר לו לאכול. וי"א שאם מצפה שיהיה לו למחר לא יאכל עד למחר שיבדיל. ע"כ. ומבואר דהבדלה בעי כוס, ואפי' היכא דלית ליה כוס לא מצי להבדיל בלא כוס.

אלא ליליע לענין דיעבד היכא שכר הבדיל ללא כוס, אם נימא דמהני בדיעבד, או דצריך לחזור ולהבדיל שוב על הכוס, דהבדלה ללא כוס לא מהני מידי.

ב. כתב **הטור** - ואם אין לו יין, איתא בפרקי רבי אליעזר אמר רבי מונא כיצד חיוב אדם להבדיל, מקרב ידו לאור הנר ואומר בורא מאורי האש, וכיון שמחיק ידו מן האש אומר בא"י אמיה המבדיל בין קודש לחול וכו'. וכתב רב עמרם ואנן לא סבירא לן הכי אלא אין מבדילין אלא על היין, ואפי' על הפת אין מבדילין. וכן פ"י התוס' שאין מבדילין על הפת אבל מבדילין על השכר אם הוא חמר מדינה.

וכתב **הב"י** דכדברי רב עמרם כתבו **התוס'** (פסחים ק"ו: ד"ה מקדש) ו**הרא"ש** (עריב פסחים סי' י"ז), וכן ע"כ דברי **הרי"ף** (ברכות הל' ז) וכן הוכימו כל הפוסקים. ע"כ. וחזינן דאיכא מ"ד דס"ל דמצי להבדיל אפי' ללא יין, ושמה לענין דיעבד יש לחשוש לדעתו.

ומצינו עוד גבי מי שאין לו יין דנח' הראשונים מה דינו, דמשמעות **התוס'** (ברכות ג. ד"ה מניחו) בתי הראשון, ו**הרא"ש** (פסחים פרק י' סי' י"ז), דאם מצפה שיהיה לו למחר לא יאכל עד למחר עד שיבדיל. אולם דעת **התוס'** (שם) בתי השני, דבכה"ג רשאי לאכול ללא הבדלה. עיי"ש. והשו"ע הביא ב' הדעות הזכרים כ"י"א, דעת י"א קמא שמותר לו לאכול, ודעת י"א בתרא דלא יאכל עד שיבדיל למחר.

והנה **במג"ג** (סי' רצ"ו ס"ק יז) דבתשובת **מהר"ם** (דפוס קרימונה סי' ק) כתב שיאמר המבדיל בלא כוס, מידי דהוי אברכת המזון (דאפי' למי"ד בטעוה כוס אם אין לו כוס מברך עליו ללא כוס). וכתב שם **הפמ"ג** (אי"א סי' ז) דלכאף היינו בשם ומלכות, דבלא שם ומלכות בלאו הכי אומר לעשות מלאכה. ולדינא נראה דאין לברך - ויש שרוצים לומר שיאמר עתה ברכת המבדיל בלא כוס ואין להורות כן. עיי"ש. ועיי"ש בה"צ סי' ק"ח.

ומבואר דלאו מילתא עילתא פסיקתא היא דליכא הבדלה ללא כוס, ואי"כ יש מקום לומר דביעבד אם הבדיל ללא כוס לא יחזור ויבדיל על הכוס, דסקב ברכות להקל.

ג. ומצינו **בחזו"א** (חיים שאל ח"א סי' ע"ד אות מ"ב) במעשה שאחד בירך כל ברכות ההבדלה על הכוס, ואחר נמצא של חומץ, דנראה דמביא כוס יין וימברך בורא פה"ג והמבדיל. על דרך שכתב **הרדב"ן** (דפוס פודרא סי' ל"ח) דאם קידש את שבת ונמצא הכוס חומץ דחזור ומקדש. ומסתברא דברכת בורא מיני שמנים ומאורי האש יצא י"ח ואי"צ לחזור ולברך, אך בפה"ג והמבדיל צריך לחזור כמו בקידוש ואין לחלק ביניהם.

